

Kőszegi Lapok

1999.

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

5. szám

MINT KENYÉRBEN A KOVÁSZ

Kőszegi József (1861-1945) vázlatos élettörténete

Talán kicsit szokatlan ilyen címet adni egy történeti munkának, de meggyőződésem, aki megismeri Kőszegi József élettörténetét és munkásságát, egyetért abban, hogy a hasonlat illik a dolgozat főszereplőjére.

Ha kenyérről beszélünk elsősorban a gabona, illetve a belőle készült liszt jut eszünkbe. Van azonban egy olyan összetevője, amely nélkül az általunk kedvelt kenyér nem létezhet. Ez pedig a kovász, amely ugyan elenyészően kis mennyiségben van csak jelen, de ez indítja be a kenyérré válás folyamatát.

Ilyen szerepe volt Kőszeg gazdasági és kulturális életében Kőszegi Józsefnek. Jelentős ötletei, hatalmas szervezőmunkája sokat jelentett a városnak. Sok újdonság az ő kezdeményezésére valósulhatott itt meg. Ennek ellenére szinte végig a háttérben maradt, vezető pozíciót ritkán kapott vagy vállalt. Szorgos szervezőként mások dicsőségéhez járult hozzá, talán, mert tudta, hogy őt nem választanák meg ilyen posztokra, ugyanakkor mégis tenni, segíteni akart. Jellemző példa erre, hogy a Kőszegi Turista Egyesület, amelynek 1892-ben történt alapításától az 1940-es évekbeli megszűnéséig tagja, sőt évtizedeken keresztül titkára volt, csak az utolsó közgyűlésén választotta meg elnöknek, és akkor is csak a tiszteletbeli címet kapta.

Ez a dolgozat nem teljes életrajzot ad közzé csak vázlatosot, ahhoz ugyanis, hogy legalább megközelítőleg mindent megtudjunk erről a nem mindennapi pályáról, még sokat kell kutatni. Mindezt annak ellenére hozza kellett tenni, hogy évek során már sok-sok adat gyűlt össze, de még csak töredéke az egésznek.

Ha Kőszegi Józsefnek csak tisztségeit, foglalkozásait soroljuk már lenyűgöző sokoldalúsága. Könyvkereskedő-segéd, könyvkereskedő, laptulajdonos, könyvkiadó, újságíró és szerkesztő, író, helytörténész, városi képviselő, rendőrkapitány, takarékpénztári igazgató, turisztikai szakember. Még nem is szoltunk azon egyesületekről, társadalmi szervezetekről, amelyeknek tagja, vezetője volt. Csak néhányat sorolunk példaként. *Kereskedelmi Kör* (alapító titkár, majd elnök), *Kőszegi Turista Egyesület* (alapító titkár, majd tiszteletbeli elnök), *Óvoda Egylet*, *Biciklis Klub*, *Műkedvelő Kör* (alapító titkár), *Kőszegi Kereskedők Betegsegélyező Pénztára*, *Kőszegi Iparosok Rokkant- és Nyugdíjgyesülete* (elnök), *Kőszegi Sport Egyesület* (ideiglenes elnök, majd örökös tag), *Magyar Vöröskereszt*, *Kőszegi Önkéntes Tűzoltó Egyesület* (titkár), *Magyarországi Kárpát Egyesület Írottkö* Osz-

tálya (választmányi tag), *Kőszegi Általános Temetkezési Egylet* (választmányi tag). Szinte olvasni is sok.

Lehetne még sorolni gazdasági társaságokban betöltött vezető szerepét, a különféle városi közgyűlési bizottsági tagságait, azonban a további felsorolás helyett ismerkedjünk meg Kőszegi József életútjával.

Az ifjú könyvkereskedő

Életrajz dióhéjban

Rögtön egy meglepetéssel szolgálhatunk azoknak, akik már hallottak dolgozatunk főszereplőjéről. Azzal kell kezdenünk, hogy 1861-ben Budapesten született, de mint **Tyroler** József. Apja Tyroler Aron vaskereskedő segéd, anyja Grün Ilona volt. Későbbi visszaemlékezéséből kiderül, hogy a korán elárvult fiú 1878 körül került Kőszegre. A történet újabb csavarjaként azonban egy másik néven **Zeitinger** Józsefként. Ugyanis Aradon élő nevelőszüleinek neve valamiképpen „ráragadt” és sokáig maga sem tudta, hogy mi a valódi neve. Csak

amikor házasságkötéséhez be kellett szerezni a szükséges anyakönyvi kivonatokat, akkor derült fény az „elkeresztelésre”. Ekkor megpróbálta visszavenni eredeti családi nevét. A belügyminisztérium azonban – az érvényben levő rendelet értelmében – elutasította ezt, mert idegen hangzású névre nem lehetett változtatni. Így történt aztán, hogy a Zeitingner név helyett nem a Tyrolert vette fel, hanem lakóhelye iránti tiszteletből Kőszegre magyarosított. (A neve és születése körüli bizonytalanságok 1940-ben, amikor mindenkinek igazolni kellett származását, jelentős problémát okoztak neki.)

1878 körül mint kereskedősegéd jött Kőszegre (Aradon végezett kereskedelmi és reáliskolát), Leitner Nándornak a polgári iskola földszintjén működő könyvesboltjában dolgozott. 1885-ben aztán átvette nyugalomba vonuló főnökétől az üzletet és vele együtt a Kőszeg és Vidéke és a Günser Zeitung című lapok tulajdonjogát. Ezután jelent meg a város politikai közéletében, mint egy virilisjogú (legtöbb adót fizető) képviselő helyettese. Ebben is, mint bármely feladatában, teljes lendülettel vett részt. 1895-ben már tagja volt a városi közgyűlés szépészeti, gazdálkodó és polgári iskolai szakbizottságának, valamint a millenniumi előkészületekkel foglalkozó választmányának.

Ez a közigazgatási előélet, valamint az ezredéves évforduló kapcsán a megye al- illetve főispánjával fenntartott kapcsolat volt segítségére, amikor 1897-ben megüresedett a város rendőrkapitányi posztja. 16 jelentkező közül az ő pályázatát fogadta el a főispán, amivel a belügyminisztérium is egyetértett. 1898. február 21-én a képviselőtestület előtt letette az esküt, és az ősi szokásoknak megfelelően átvette a városi díszkardot, a városkapitányság jelképét.

A kinevezést 37 évesen kapta meg, és csaknem húsz éven keresztül volt a város rendjének első öre. Bár kinevezésekor lemondott szinte minden társadalmi megbízatásáról és tisztségéről (boltját tanítványa Róth Jenő vette át), lassan mégis több régi és új posztot vállalt el. Rendőrkapitányként sikeresnek volt mondható, bár érték kemény, főleg sajtóbeli, támadások is. 1917-ben korára és elhasználódott egészségére hivatkozva kérelmezte nyugdíjazását, amelyet el is fogadott a városi közgyűlés.

1918-ban az őszirózsás forradalom után megalakított helyi Nemzeti Tanács tagjai között találjuk. A Tanácsköztársaság után, az 1920-ban rendezett úgynevezett Nemzeti Nap városi rendezvényeinek egyik fő szervezője volt. A két világháború között a város közgyűlésének tagjaként, választási bizottsági vezetőként vette ki a részét a közéletből. Választmányi tagja volt a Magyar Revíziós Liga Kőszegi Osztályának és a Városi Pártnak.

Élete utolsó éveiben is fiatalos lendülettel dolgozott. 1944-ben, a korábban általa igazgatott Kőszegi Takarékpénztár centenáriumi ünnepségeinek motorja volt.

1945. március 28-án, a háború utolsó kőszegi napján leányát és annak férjét kísérte a határra, amikor egy bombaszilánk csapódott lábába. Ez önmagában még nem lett volna veszélyes, de a fertőzéstől legyengült szervezete, az ezt követő tüdőgyulladást már nem tudta legyűrni és május 14-én elhunyt. A korabeli leírásokból tudjuk, hogy a Városházán és a Takarékpénztár épületén is gyászlobogókat tűztek ki emlékére. Temetésén részt vett a polgármester vezetésével a város tisztikara, a rendőrség, a tűzoltóság, a Kőszegi Takarékpénztár és a

Kőszeg–Szombathely Vasút Rt. igazgatósága, valamint a város lakossága is szép számmal.

A következőkben Kőszegi József tevékenységének néhány „nem hivatalos” részét emeljük ki, ezúttal is hozzátéve, hogy mindez csak vázlatos és a kutatás jelenlegi állapotát tükrözi.

Író, szerkesztő, kiadó

Azért kellett ezt a tevékenységét kiemelni, mert, ha hinni lehet a visszaemlékezéseknek, egyik fő szorgalmazója volt annak, hogy Kőszegen létrehozzák a magyar nyelvű sajtót. Fűgh Károly polgármester támogatásával ő beszélte rá munkaadóját Leitner Nándort, hogy könyvesboltja mellett rendezzen be egy gyorsajtóval felszerelt nyomdát. Itt adták ki a város első magyar nyelvű újságját a *Kőszeg és Vidékét*, majd ezt követte a másik lap a *Günser Zeitung*, amelyek a 19. század végén a helyi szabadelvűek, illetve a magyarságtudat szócsövei lettek, a konzervatív Günser Anzeigerrel szemben.

A Kőszeg és Vidéke első szerkesztője Ribiczey Aladár lett, de szerzői között már az indulástól ott találjuk Zeitingner Józsefet, aki a tulajdonjogot majd a szerkesztőséget is átvette, amikor Leitner nyugalomba vonult. 1886-ban az ifj. Feigl Friggyessel kötött megegyezés során az ő kezében maradt a könyvesbolt, a nyomda az újsággal együtt korábbi társáé lett. Ennek ellenére továbbra is rendszeres szerzője maradt a lapoknak. Jellegzetes, gúlába állított három csillaggal jelzett írásai egészen az 1940-es évekig megjelentek. Emellett a szombathelyi Vasvármegye kőszegi levelezője is volt sokáig. Érdekesség, hogy apja nyomdokain haladt Imre fia, aki bár jogot végzett, de regényeiről (közöttük több kőszegi tárgyú is akad) lett nevezetes.

Amikor szeretett lapja a Kőszeg és Vidéke szerkesztő nélkül maradt, általában ő vette át ezt a nehéz munkát. Sokszor úgy hogy, mivel rendőrkapitányi tisztsége miatt nem lehetett hivatalosan szerkesztő, a neve sem kerülhetett a címlapra. Így fordulhatott elő, hogy sokféle elfoglaltságára és idős korára való hivatkozással többször is elbúcsúzott a lapszerkesztői poszttól. Így történt ez 1913-ban, 1921-ben és 1936-ban is.

Még könyvkiadóként több könyvet, kiadványt jelentetett meg, amelyeket boltjában árusított. Ezek közül kiemelkednek a járás lakosainak összeállított német nyelvű kalendáriumok, vallásos tárgyú könyvek, és nem utolsósorban Wittinger Antalnak a városról és környékéről írt műve (*Kőszeg városa és környéke, 1889*), amely az első Kőszegről megjelent komolyabb idegenforgalmi célú kiadványként is felfogható.

A városról és környékéről ő is írt és jelentetett meg ismertetőt. Visszaemlékezései szerint az első 1888-ban hagyta el a nyomdát, azonban ennek eddig nem sikerült nyomára akadnunk (talán az említett Wittinger féle kötetre gondolt). A második 1932-ben jelent meg Kőszeg szabad királyi város ismertetője címen.

Publikált a *Vasi Szemlében* is, helytörténeti adatokat szolgáltatott mások munkáihoz. Fő műve a hatalmas munkával elkészített *A Kőszegi Takarékpénztár száz éve 1844-1944* (1944) című munkája, amely a város gazdaságtörténeke máig alapvető forrása és összefoglalója.

Turista és idegenforgalmi szakember

A Magyarországon a 19. század második felében terjedő turista mozgalom Kőszeget is elérte az 1800-as évek utolsó harmadában. Szervezett mozgalomként a Magyarországi Kárpát Egyesület Vas Megyei Osztálya formájában jelent meg itt. Azonban az Írottó csúcsán felépített kilátó miatt a helyiek összekülönböztek a megyei vezetéssel. Ennek az lett a következménye, hogy a kőszegiek a Magyar Turista Egyesülethez csatlakoztak, annak Kőszegi Osztályaként. (Érdekesség, hogy több tagot tudtak gyűjteni, mint a teljes megyei szervezet!) Ebben az új egyesületben kapott titkári posztot Kőszegi József, aki már korábban bekapcsolódott a turistamozgalomba.

Az egyesület 1914-ben történt újjáalakulásakor (Kőszegi Turista és Szépítő Egyesület) is ő lett a szervezés első embere. Bár ekkor még titkár nem lett, de az 1920-as évek válsága után megint csak ő az, aki szervezőmunkájával életet lehelt a mozgalomba. Ezután 1940-ig, az utolsó közgyűlésig ellátta a titkári teendőket. Lemondásakor választották meg tiszteletbeli elnöknek. Lemondása tulajdonképpen a visszavonulást jelentette, de az egyesület felsőbb helyről indított megszüntetési eljárásakor megint csak neki kellett harcolnia az életbemaradásért.

Ez azonban már nem sikerült neki. Mint ahogy nagy álma, az 1917-ben összeomlott óházi kilátótorny újjaépítése sem valósult meg. Pedig, elsősorban az ő évtizedes szervezőmunkájának köszönhetően, jelentős összeg gyűlt össze,

Kőszegi József családja körében az 1930-as években

Az ő vezetésével is tették a Kőszegi-hegységet a turisták számára komfortossá, építettek utakat, pihenőket, kilátókat; helyeztek el táblákat, padokat. Legnagyobb alkotása – neki és a helyi egyesületnek – az 1896-ban felépített, a város címerét mintázó millenniumi kilátótorny volt, amely költségeinek zömét a tagok gyűjtötték össze. Ennek az építkezésnek, a visszaemlékezések szerint, ő is kezdeményezője volt. Ez ugyan nem teljesen bizonyított, de megalkotásában valóban jelentős szerepet játszott. Bálakat, színelőadásokat, gyűjtéseket indított. Tárgyalt, szervezett, meghívókat küldött szét, még alkalmi újságot is kiadott a cél érdekében.

1898-ban rendőrkapitányi kinevezésekor talán egyedül ezen egyesület titkári posztjáról nem mondott le. 1901-ben azonban kénytelen volt sok munkája miatt távozni. Amikor azonban szükség volt rá nem habozott segíteni.

amelyből, akár fel is lehetett volna építeni, de a város akkori vezetői nagyobbát, látványosabbat szerettek volna.

Jelentős szerepet játszott Kőszeg idegenforgalmának fellendítésében. Már a 19. század végén felismerte, hogy jelentősebb külső tőke behozatala nélkül a város gazdasága nem fejlődhet, ezért javasolta, hogy a környék természeti értékeire alapozva váljék üdülővárossá. Hosszú cikkeket írt ennek érdekében és a fejlesztés irányait is megadta. A két világháború között a város propagandájának úttörője lett. A Budapesti Nemzetközi Vásáron éveken keresztül személyesen vezette az általa berendezett standot, ahol Kőszeg értékeit mutatta be. Helyben az idegenforgalmi hivatalt vezette, amely egyrészt a népszerűsítést, másrészt a vendégek fogadásának, elhelyezésének gyakorlati munkáját jelentette.

Kereskedő, gazdasági és pénzügyi szakértő

Azt valószínűleg nem kell külön hangsúlyozni, hogy egy kereskedelmi iskolát végzett és a szakmában dolgozó embernek eleve affinitása van a pénzügyekhez, azonban az adatok alapján úgy tetszik, Kőszegi Józsefnek különös érzéke is volt mind a kereskedelemhez, mind a pénzügyekhez.

Az szinte természetes, hogy egy az újságírással is kacérkodó kereskedő már a múlt század végén felismerte a sajtó és a benne elhelyezhető hirdetések jelentőségét. Ő nem csak ezt a lehetőséget aknázza ki, hanem kirakatát és üzletét is mindig az érdekességek, az aktualitások és a legújabb vívmányok rendelkezésére bocsátotta, nem utolsósorban az üzlet forgalmának emelése érdekében.

A kereskedelmen túl, amint anyagi helyzete lehetővé tette, részt vett a város szempontjából jelentős vállalatok létrehozásában. Társadalmi helyzete és anyagi ereje erősödésével azoknak vezetésébe is beválasztották. Csak néhányat sorolunk fel ezek közül.

Résztvénese volt a *Kőszeg-Szombathely Helyiérdekű Vasút Rt*-nak, amelynek később igazgatósági tagja lett. 1894-ben feleségével együtt alapító részvényesként jegyzett a *Kőszegi Sörgyár Rt*. értékpapírjaiból. Ennél a cégnél szintén bekerült a vezetőségbe, sőt 1921-ben, amikor az egyik legnagyobb változáson ment keresztül a vállalat, a legfontosabb és legtöbb munkával járó poszt lett az övé.

Legjelentősebb szerepet azonban a város pénztárosaiban töltött be. Az 1876-ban alapított úgynevezett kisebb takarékpénztár, a *Kőszegi Általános Takarékpénztár* részvénytulajdonosai között először 1886-ban tűnt fel. 1899-ben már a felügyelőbizottság tagja volt, 1916-tól pedig az igazgatósági tagok közül a könyvelésért is felelős ügyvezető igazgatóvá választották. Rendőrkapitányi nyugdíjazása után még erőteljesebben vehetett részt a munkában. Befolyásának nagyságát mutatja, hogy amikor a koronavírus miatt 1923-ban a pénztárat kénytelen volt beolvasni a tökeerősebb 1844-ben alapított *Kőszegi Takarékpénztár*ba, az új intézet vezetését őrá bízták. A nehéz helyzetben emberfeletti munkát vállalt. Az 1931-es válságot az ő vezetésével élte meg a Takarékpénztár. A válság elhárítása után, 1933-ban lemondott igazgatói, egyben főkönyvelői tisztéről. Mégsem vált meg az intézettől, haláláig az igazgatóság tagja maradt.

Mint mondtuk csak vázlatos, még a kutatás jelenlegi állapotát sem tükröző élet- és pályarajzot állítottunk össze. Nagyon sok dolog kimaradt. Nem beszéltünk művészeti tevékenységéről (hangversenyek, színelőadások rendezése; a fúvószenekar, a Concordia felügyelete), a város

közlekedéséért tett lépéseiről (új vonatpárok beállítása Kőszeg és Szombathely között, a környékbeli buszforgalom beindításáért való lobbizása), a helyi és az országgyűlési választásokon való részvételéről, egyesületi tevékenységeinek részletezése is kimaradt. Azonban talán e „néhány” adatból is kitűnik, hogy szerencsésen hosszú és aktív élete során nagyon sokat, sőt talán a nála nevesebb és befolyásosabb személyeknél, akikről ma – nemegyszer méltatlanul – sokat beszélnek, jóval többet tett azért a városért, amelyet annyira szeretett, hogy nevét is róla vette.

Felhasznált irodalom¹

A dolgozat elkészítéséhez legtöbbször a *Kőszeg és Vidéke* és a *Kőszegi Hírek* 1881 és 1939 között illetve 1945-ig megjelent számait használtuk fel. Ezeket az egyes fejezeteknél külön nem említjük.

Kőszegi József életrajzához legtöbb adatot a Vas Megyei Levéltár Kőszegi Fióklevéltárában (VaML KFL) található *Kőszegi József kőszegi rendőrkapitány iratai* és a Vas Megyei Levéltár *Vas Vármegye főispánjának iratai. Elnöki iratok*. 485/1898. sz. (a rendőrkapitányi kinevezéshez kapcsolódó beadványok) alatti dokumentumokban találtuk. A megközelítéshez és a személyiség jobb megismeréséhez jelentős segítséget adott Kőszegi József leányával Kőszegi Lenkével folytatott levelezés, illetve unokáival Kőszegi Annával és Kőszegi Mártával történt személyes beszélgetések.

Turisztikai és idegenforgalmi munkásságának megismerését *A Kőszegi Turista Egyesület iratai* és a *Kőszeg Város Polgármesteri Hivatalának iratai. Közigazgatási iratok* (VaML KFL) adatai tették lehetővé. Az óházi kilátó építéséről bővebben: *Söptei Imre: Millenniumi emléktorony az Óházon 1893-1942*. In: Bakay Kornél: *Castrum Kwszug. Kőszeg*, 1996. 119-161. p.

Gazdasági tevékenysége feldolgozásához *A Kőszegi Takarékpénztár, A Kőszegi Általános Takarékpénztár és A Kőszeg-Szombathely Vasút Rt.* (VaML Kfl) iratait és a *Kőszegi József: A Kőszegi Takarékpénztár száz éve 1844-1944*. Kőszeg, 1944. című kötetet használtuk fel.

Söptei Imre

¹ A Kőszegi Lapok hagyományaival szemben most csak irodalomjegyzéket adunk közre, mert annyira sok helyről gyűlték össze az adatok, hogy a jegyzetek elfoglalták volna a rendelkezésre álló terjedelem túlnyomó részét.

A lap megjelentetését támogatta:

KŐSZEG VÁROS POLGÁRMESTERI HIVATALA
ÍROTTKŐ NATÚRPARK EGYESÜLET Kőszeg
SZ+SZ INTERNATIONAL KFT. Szombathely